

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ НА СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ РИНКАХ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Ксенія Гладчук,
аспірант кафедри
банківських
інвестицій
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

У статті розкрито суть глобалізації в цілому і глобалізації фінансових ринків – зокрема; визначено фактори стрімкого поширення останньої. Розглянуто вплив фінансової глобалізації на світовий ринок цінних паперів, виділено тенденції глобалізації світового фондового ринку. Проаналізовано наслідки фінансової глобалізації для світової економіки.

Глобалізація є одним із найбільш су-перечливих та відчутних явищ нашого часу. Що ж означає цей термін? Уперше дефініцію «глобалізація» (від англ. Globalization) було вжито у 1984 р. у редакційному коментарі «Wall-Street Journal» щодо рішення М. Тетчер відкрити іноземним банкам прямий доступ на фінансовий ринок лондонського Сіті. З інших джерел відомо, що вперше це поняття вжив Т. Левітт у 1983 р. Він охарактеризував цим словом феномен злиття ринків окремих продуктів, які виробляються великими багатонаціональними корпораціями.

Міжнародний валютний фонд дає таке визначення глобалізації — це процес інтеграції національних економік та суспільств унаслідок збільшення вільних потоків ідей, людей, товарів, послуг і капіталу. Крім того, головними факторами поширення глобалізації стали підвищення лібералізація торгівлі та досягнення у комунікаційних технологіях [1]. Усе більше інвесторів, які раніше орієнтувалися виключно на внутрішній ринок, виходять на міжнародну арену. Англійська стала офіційною мовою міжнародних фінансів, а міжнародні стандарти звітності були визнані нормою на національному рівні.

Одним з найбільш розвинених елементів загального глобалізаційного процесу є економічна глобалізація. У структурі економічної глобалізації особливе місце посідає процес глобалізації фінансового сектору, що призвів до формування міжнародних та світового (глобального) фінансових ринків. Вибухоподібне зростання в останні роки світового фінансового ринку, фінансових трансакцій, що здійснюються між

різними суб'єктами світогосподарських зв'язків, є однією з найяскравіших форм прояву глобалізації.

Деякі автори під глобалізацією світових фінансових ринків у широкому розумінні мають на увазі об'єднання в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин [2].

Міркін Я.М. та Міркін В.Я. розглядають глобалізацію фінансових ринків, ринків цінних паперів і т. п. як «процес стирання кордонів між національними ринками, інтеграції фінансових інструментів, учасників ринку, органів регулювання, механізмів торгівлі цінними паперами, стандартизації правил і т. п.» [3, с. 197].

Більш конкретизоване формулювання фінансової глобалізації наведено в праці Стукало Н.В.: це «...вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізація глобальних фінансових стратегій ТНК та транснаціональних банків» [4, с. 82].

Що ж спричинило поширення глобалізаційних процесів на фінансові ринки? Насамперед, фінансова глобалізація пов'язана з радикальними змінами в ролі фінансового сектору у розвитку світового господарства. Сьогодні фінансовий сектор є складною системою, в якій учасники мають можливість забезпечення самостійного обігу фінансових активів незалежно від обсягів обігу реальних товарів.

По суті, основне завдання фінансового сектору – ефективний перерозподіл тимчасово вільних грошових ресурсів між суб'єктами реального сек-

тору для забезпечення їх виробничої та фінансової діяльності. У той же час в умовах глобалізації роль фінансового сектору значно зросла – фінансові ринки почали стрімко зростати, набуваючи самостійного і навіть самодостатнього значення, відриваючись від реального сектору. У фінансового капіталу з'явилося багато нових можливостей для самостійного зростання, минаючи сферу виробництва – це і офшорні зони, і залучення у фінансові спекуляції коштів соціальних фондів, і широке поширення похідних фінансових інструментів. Так, щоденний обсяг операцій на світовому валютному ринку зріс з 1 млрд. дол. США у 1970-х рр. до 3–4 трлн. дол. США на даний час, при цьому обсяг торгівлі товарами і послугами зріс лише на 50%.

Отже, фінансовий сектор, створений на основі реального сектору і покликаний забезпечити безперервність виробничого процесу, еволюціонував і розділювався на дві частини. Перша частина продовжує забезпечувати взаємодію між механізмами, опосередкованими функціонуванням реального сектору, підтримуючи такі найважливіші зв'язки, як «виробник – споживач» і «заощадження – інвестиції». Однак друга його частина в даний час забезпечує лише нарощування капіталу, задіяного в спекулятивних операціях [5, с. 149–150].

Крім того, все більшої потужності набуває зворотний вплив фінансової сфери на реальний сектор економіки. Підтвердженням цьому є рецесія 2007–2009 років, коли глобальний фінансовий сектор став головною передавальною ланкою імпульсів економічного розвитку між національними економіками.

Безперечно, одним з найважливіших факторів, що сприяють фінансовій глобалізації, є міжнародна інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК). Підтвердженням цьому є дослідження Конференції ООН з торгівлі та розвитку, опубліковане ще у 1997 році, в якому говориться: «Прямі іноземні інвестиції продовжують залишатися рушійною силою процесу глобалізації, характерної для сучасної міжнародної економіки. Нинішній бум у сфері прямих іноземних інвестицій свідчить про все зростаючу роль, яку

відіграють ТНК у розвинутих країнах та країнах, що розвиваються» [6, с. 11]. Відомо, що транснаціональні корпорації контролюють до половини світового промислового виробництва, більше 60% зовнішньої торгівлі, приблизно 4/5 патентів та ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау. Варто також зазначити, що суб'єкти малого та середнього підприємництва, на яких у світі припадає 75–80% загальної кількості господарюючих суб'єктів, забезпечують не більше 10–20% обсягу виробництва промислової продукції; лідерство належить корпоративним структурам – концернам, холдингам, фінансово-промисловим групам, консорціумам, ТНК тощо [7, с. 75]. Обов'язковим елементом у структурі ТНК є потужні фінансові інститути, що здійснюють міжнародні операції із поглинання та злиття, кредитування та інвестування. Так, із 300 найпотужніших світових банків 100 є транснаціональними банками. Приблизно 2/3 своїх операцій вони проводять у своїх країнах і 1/3 – за кордоном. Під контроль пов'язаних з ТНК потужних банківських та фінансових структур, зокрема інвестиційних фондів, потрапляють ринки сировини та інші ринки [8, с. 9].

Чинником глобалізації сучасного фінансового середовища також стала лібералізація міжнародних валютно-кредитних відносин та фінансових ринків. За останнє десятиріччя уряди багатьох промислово розвинутих країн значно зменшили своє втручання в операції на внутрішніх фінансових ринках. У Великобританії, наприклад, було послаблено контроль над ринком капіталу, проведено суттєву реформу ринку акцій, у Японії здійснено серйозні кроки з лібералізації ринку іноземної валюти та внутрішнього фінансового ринку. Дерегулювання ринку капіталу дало можливість власникам фінансових активів швидко переводити їх з однієї країни в іншу і, таким чином, оперувати по суті у глобальному фінансовому середовищі [9].

До рушійних сил глобалізації фінансових ринків деякі науковці [10] відносять:

— витрати пошуку, що включають витрати коштів та часу на пошук контрагентів для укладання угод. Бажання мінімізувати витрати пошуку, на

думку Мойсеєва С.Р., є ключовою силою, що висунула міжнародні фінансові центри на перший план;

— транспортні витрати, куди входять не лише витрати на подолання географічного простору, але й на засоби комунікації;

— економія від масштабу. Так, міжнародні фінансові центри в оптовому порядку надають увесь необхідний комплекс фінансових послуг для емітентів та інвесторів, що знижує витрати учасників ринку;

— підвищена ліквідність – будь-який трейдер прагне оперувати на ринку з великими оборотами капіталу, великою кількістю гравців тощо. Як відомо, ліквідний ринок є більш ефективним, аніж неліквідний, так як ціни на ньому швидше реагують на появу фундаментальних новин.

Глобальний фінансовий ринок формувался протягом десятиліть. Дослідники вважають, що перші ознаки світового фінансового ринку почали проявлятися вже у 1960-х рр. В основі його формування була інтернаціоналізація національних ринків позичкових капіталів, яка стала можливою завдяки перетіканню грошових коштів з американських банків до неамериканських. Це відбувалося тому, що у США діяло правило в рамках прийнятого в 1937 році Федерального резервного акта, що обмежує процентні виплати за депозитами американських банків, які були істотно нижчими за ринкові ставки. Інвестори були зацікавлені в отриманні більш високих доходів і переводили депозити в неамериканські банки, в яких не існувало обмежень щодо виплати депозитних відсотків. Результатом цього стала поява ринку євродоларів та світового грошового ринку.

Поступово почав формуватися попит на довгострокові позики, який і поклав початок світовому ринку капіталів. З появою у 1980-х рр. світових фінансових центрів у Нью-Йорку, Лондоні, Цюриху, Токіо виникла світова фінансова мережа, в основі якої був світовий фінансовий ринок.

Джордж Сорос відзначав, що у світі «...виникла гігантська система циркуляції, що перекачує капітал на фінансові ринки і інститути в центрі, потім переносить його на периферію – або безпосередньо у формі кредитів та інве-

стиційних портфельів, або побічно – через багатонаціональні корпорації...» [11].

У міру того, як у 1980–1990-х рр. національні уряди розвинених країн відмовлялися від втручання в економіку і посилювалася лібералізація національних фінансових ринків (валютних і ринків капіталу), зростав і процвітав світовий ринок цінних паперів, основними складовими якого стали ринок міжнародних облігацій, ринок євроакцій і ринок похідних інструментів. Світовий фондовий ринок, у свою чергу, у декілька разів збільшив обсяги світового фінансового ринку [12, с. 51–52].

Найбільш узагальнюючим показником масштабів фондового ринку є капіталізація ринку акцій – сукупна курсова вартість акцій, що мають лістинг на фондових біржах. За 1990–2010 рр. капіталізація світового ринку акцій збільшилася більше ніж у шість разів (рис.1), тоді як сукупний ВВП збільшився за той самий період лише у 2,8 раза. У результаті співвідношення капіталізації та ВВП у світі в цілому підвищилось із 40 до 88% [13; 14].

У 2010 р. левову частку світової капіталізації (58 %) забезпечували лише чотири країни: США, Китай, Японія та Великобританія. Протягом аналізованого періоду абсолютним лідером за рівнем капіталізації залишаються США (близько 30% світової капіталізації). Кількість компаній, зареєстрованих на фондових біржах світу, за аналізований період зросла більше ніж у два рази – з 21,6 тис. у 1990 р. до 45,6 тис. у 2010 р. [13].

Отже, фінансова глобалізація стала визначальним фактором розвитку глобального ринку цінних паперів. Основними тенденціями глобалізації світового фондового ринку є:

— поглиблення консолідації та інтеграції у світовий простір (об'єднання фондових бірж, міждержавні переміщення капіталу, застосування міжнародних правових актів);

— підвищення рівня організованості фондового ринку та посилення державного контролю (функціонування світового фондового ринку на основі єдиних правил і процедур);

— стандартизація усіх фінансових активів та видів діяльності (запровад-

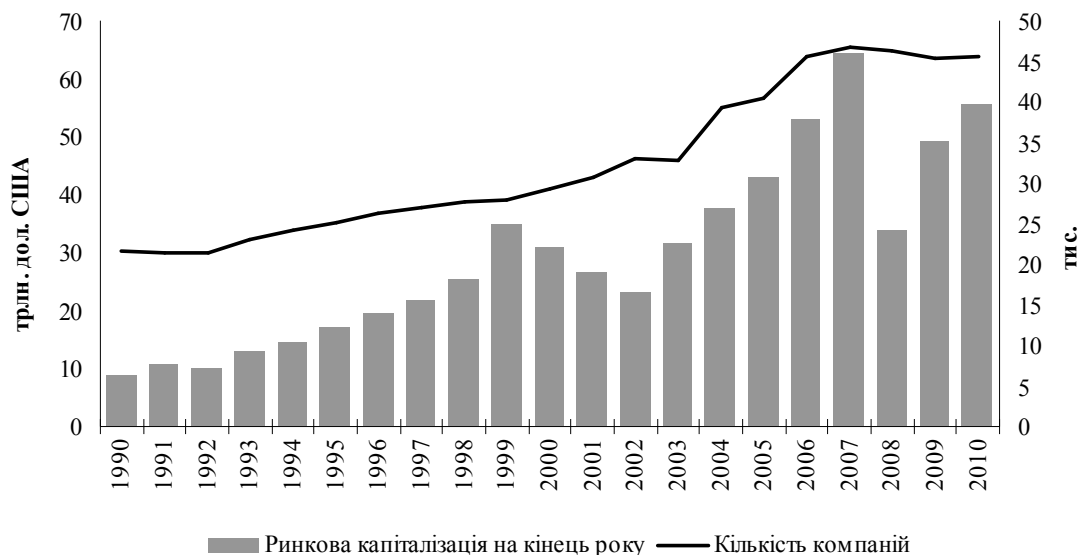

Рис. 1. Капіталізація світового ринку акцій у 1990–2010 рр. [13]

ження міжнародних стандартів у сфері обігу цінних паперів з метою поліпшення механізму їх ціноутворення та обігу на міжнародних фондових ринках);

— перехід до моноцентричної системи організації фондових бірж (як прояв активного процесу централізації на національних фондових ринках);

— розповсюдження рейтингової інфраструктури (присвоєння емітентам та їх цінним паперам рейтингів, які дозволять інвесторам орієнтуватися в їх надійності);

— поширення масштабів проведення IPO (надлишкова грошова ліквідність на фондовому ринку призводить до підвищення попиту інвесторів на цінні папери, що, в свою чергу, стимулює емітентів пропонувати власні цінні папери на публічному ринку);

— посилення ролі комерційних банків на фондовому ринку як інституціональних інвесторів та посередників у розміщенні цінних паперів;

— посилення вимог до розкриття інформації емітентами та прозорості ринку;

— комп'ютеризація ринку цінних паперів (перетворення фондових бірж на комп'ютеризовані центри, які мають засоби оперативного зв'язку з усім світом);

— запровадження нововведень на ринку (Інтернет-трейдинг, що дозволяє інвесторам власноруч укласти угоди купівлі-продажу цінних паперів у режимі реального часу);

— подальша сек'юритизація (тенденція переходу грошових коштів у цінні папери; це емісія підприємства-

ми, банками та іншими інституціями цінних паперів, забезпечених активами) [15, с. 302-305];

— посилення фінансової нестабільності на міжнародних ринках цінних паперів, спричиненої високим ступенем інтегрованості національних фінансових ринків, що збільшує ймовірність поширення несприятливих змін з однієї економіки на інші.

Остання тенденція почала відчутно проявлятися у 1990-2000-х рр. у вигляді світових фінансових криз. Передумовою виникнення таких криз є в більшості випадків невідповідність між економічними реаліями в країні та економічною політикою її уряду, а фінансова глобалізація є механізмом, який не тільки перетворює цю невідповідність на кризу в окремо взятій країні, а й сприяє її поширенню на інші країни світу. Несприятливе економічне середовище в певній країні спонукає іноземних інвесторів масово виходити з її фінансових ринків, що спричиняє глибоку кризу її фінансової системи. Значна загроза збитків також сприяє поширенню паніки на фінансові ринки інших країн зі схожими макроекономічними характеристиками [16, с. 213-214].

Прикладом вищеописаного ефекту є вплив російської кризи 1998 року на динаміку латиноамериканських, азійських та європейських ринків. Багатьма дослідженнями доведено, що економіки Росії та Бразилії мають високий ступінь взаємозалежності (через збіг економічних показників цих країн). Найсильніша кореляція спос-

терігається при порівнянні фондових ринків двох держав. Взаємозв'язок між зазначеними ринками проявився і в період фінансової кризи в Росії в серпні 1998 р. Негайно за її настанням іноземні інвестори розпочали масову ліквідацію портфельних інвестицій на ринку Бразилії, перетворюючи їх в доларову готівку. Масштабний відтік капіталу призвів до гострої фінансової кризи (крах ринку акцій, девальвація національної валюти, знецінення слідом за російськими бразильських облігацій на зовнішніх ринках, падіння золотовалютних резервів і т. п.). Одним із передбачуваних каналів взаємозв'язку були операції німецьких банків, які слідом за втратами в Росії закривали свої позиції в Бразилії, таким чином відновлюючи свою ліквідність [17, с. 150-153].

Наслідки недавньої фінансової кризи, що охопила весь світ, до сих пір не дають про себе забувати. Все почалося з іпотечної кризи у США у 2006 році, яка спровокувала іпотечні кризи в Європі та країнах Азії, де мали місце схожі схеми кредитування. Причому кризи зачепили промислово розвинені країни, такі як Великобританія, Італія, Іспанія, Японія, і країни, що розвиваються, такі як Казахстан. Іпотечна криза у США стала причиною світової кризи ліквідності. Відповідно збитків почали зазнавати не лише банки світового масштабу, а й локальні. Фінансові установи всього світу протягом 2006–2008 років зазнали збитків на суму 1,2 трлн. дол. США, американські установи — 460 млрд. дол. США. Такі значні збитки призвели до обвалу фондових ринків світу. За 2008 рік цінні папери на світовому фондовому ринку подешевшали на 5 трлн. дол. США.

Криза на фондовому ринку призвела до того, що інвестори перенесли свою увагу на товарний ринок, що спричи-

нило зростання цін на нафту й золото. Це, у свою чергу, спровокувало зростання загальносвітової інфляції та зменшення темпів зростання світової економіки [18]. Після значного зростання світового ВВП до 5,4% у 2007 році світова економіка знизила темпи зростання у 2008-му до 2,9%, знизившись у 2009-му до -0,5%. Однак вже у 2010 році темп зростання світового ВВП склав докризові 5% (див. табл. 1).

Американська іпотечна криза показала, що глобалізаційні процеси істотно посилюють вразливість національних економік і фінансових систем. Глобалізація світової економіки призводить до дедалі більшої інтернаціоналізації внутрішніх проблем національних економік. В таких умовах криза в одній країні може спричинити «ефект падаючого доміно».

Отже, фінансова глобалізація справляє значний вплив на світову економіку, який полягає в наступному:

висока якість продуктів та вигідна ціна на них;

високий рівень диверсифікації та інтенсивна інноваційна діяльність;

висока ліквідність фінансових продуктів;

професійне управління ризиками; ефективний розподіл капіталу в світовому масштабі.

Проте існують і певні недоліки глобалізованих фінансових ринків, що є причиною появи одноіменних ризиків:

глобалізовані ринки є фактором впливу на політичні та економічні події в країнах світу — зміни на них через систему причинно-наслідкових зв'язків впливають на загальну ситуацію на планеті;

глобалізація фінансових ринків призводить до виникнення відмінностей між глобальними і орієнтованими на внутрішній ринок учасниками. Проникнення глобальних учасників на національні фінансові ринки може мати

Таблиця 1

Динаміка темпів зростання світового ВВП у 1993–2010 рр., % [19, с. 181]

	Середній за 1993-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Світ у цілому	3,3	3,6	4,9	4,6	5,2	5,4	2,9	-0,5	5,0
Розвинені країни	2,8	1,9	3,1	2,7	3,0	2,7	0,2	-3,4	3,0
Країни, що розвиваються	4,1	6,2	7,5	7,3	8,2	8,8	6,1	2,7	7,3

неоднозначний вплив на них, наприклад, сприяти виникненню фінансових криз;

ризика нецільового використання фінансових інструментів, фінансових махінацій з боку глобальних учасників та ін. [16, с. 198].

Незважаючи на це, розширення та поглиблення фінансової глобалізації є неминучим явищем. Як зазначає компанія Ernst&Young у дослідженні, присвяченому проблемам економічної глобалізації, в період фінансової кризи та пов'язаного з нею спаду економічної активності у світі спостерігалось зниження темпів глобалізації. Фінансова криза негативно вплинула на відносини між країнами, змусивши їх зосередитися на вирішенні власних проблем [20]. Однак, згідно з опублікованим на початку 2011 року звітом все тієї ж Ernst&Young, після нетривалої перерви в 2009 році і помірного відновлення в 2010 році процес економічної і, зокрема, фінансової глобалізації 60 провідних економік світу буде тривати аж до 2014 року на тлі подальшого економічного поживлення і зростаючої ролі країн, що розвиваються [21].

ЛІТЕРАТУРА

1. International Monetary Fund Glossary of Selected Financial Terms / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <<http://www.imf.org/external/np/exr/glossary/showTerm.asp#91>>.

2. Орлова Н.С., Свечкіна А.Л. Особливості розвитку світового фінансового ринку в умовах глобалізації / Н.С. Орлова, А.Л. Свечкіна // Схід. - №5 (83). - 2007. - С.5-9.

3. Англо-русский толковый словарь по банковскому делу, инвестициям и финансовым рынкам. Свыше 10 000 терминов / Я.М. Миркин, В.Я. Миркин. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 424 с.

4. Стукало Н.В. Оцінювання стану розвитку фінансової глобалізації: особливості для України // Міжнародна економічна політика. — Випуск 4. — 2006. — с. 81-100 / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_1_Stukalo_ukr.pdf>.

5. Пархоменко А.А. Взаимодействие реального и финансового секторов экономики на этапе финансового кризиса // Вестник Томского государственного университета. — № 338 (сентябрь 2010). — с. 149-151 / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <<http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/338/image/338-149.pdf>>.

6. Моисеев С.Р. Международные финансовые рынки и международные финансовые институты / Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права. — М., 2003 г. — 245 с.

7. Лазаренок Ж.В. Корпоратизация экономики АПК: пути интеграции в мировое экономическое сообщество // Проблемы управления. — №4 (25). — 2007 / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://www.pu.by/iss/n25/LAZARIONOK_25.pdf>.

8. Школьник І.О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи: Монографія. — Суми: УАБС НБУ, 2007. — 98 с.

9. Міжнародні фінанси: Підручник / О.І. Рогач, А.С. Філіпенко, Т.С. Шемет та ін.: за ред. О.І. Рогача. — К.: Либідь, 2003. — 784с.

10. Моисеев С.Р. Глобализация финансовых рынков: миф или реальность? // Дайджест-Финансы. — №3. — 2002. — с. 18-24.

11. Карпінський Б.А. Герасименко О.В. Фінансова система: навчальний посібник. - Львів: «Магнолія+», 2006. - 272 с.

12. Шиповских М.В. Деятельность инвестиционных банков на мировом финансовом рынке: Дипл. работа. — М., 2009. — 110 с. / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://www.mirkin.ru/_docs/diploma/shipovskikh.pdf>.

13. Статистичні дані Світової Федерації Бірж (World Federation of Exchanges) / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <<http://www.world-exchanges.org/statistics/time-series/market-capitalization>>.

14. Статистичні дані Міжнародного Валютного Фонду (IMF World Economic Outlook database), квітень 2011 р. / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/01/weodata/download.aspx>>.

15. Шевченко О.Г., Юркевич О.М.. Сучасні тенденції у формуванні світового фондового ринку // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — №1. — 2010.

16. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. — К.: КНЕУ, 2001. — 538 с.

17. Миркин Я. Рынок ценных бумаг России: воздействие фундаментальных факторов, прогноз и политика развития. — М.: Альпина Паблишер, 2002. — 624 с.

18. Боднар І. Р. Наслідки фінансової глобалізації для України / І. Р. Боднар // Фінанси України: Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України. — №8. — 2009. — с. 68-75.

19. World economic outlook: a survey by the staff of the International Monetary Fund. — Washington, DC, April 2011.

— 221 p. / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/01/pdf/text.pdf>>.

20. Временно замедлившийся процесс глобализации возобновится в 2010 году // Пресс-релиз компании Ernst&Young от 29.01.2010г. / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <<http://www.ey.com/RU/ru/Newsroom/News-releases/Press-Release—2010-01-29>>.

21. Возврат к процессам глобализации несмотря на существование противоречий на уровне отдельных государств // Пресс-релиз компании Ernst&Young от 26.01.2011г. / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <<http://www.ey.com/RU/ru/Newsroom/News-releases/Press-Release—2011-01-26>>.

РІСПУ